

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БАРАНОВА ВАЛЕРІЯ ВАДИМІВНА

УДК 338.2:330.1(336.7)

**ІНТЕГРАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА:
МЕТОДОЛОГІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАКТИКА**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Запоріжжя – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
ЖИХОР Олена Борисівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків,
професор кафедри міжнародної електронної комерції
та готельно-ресторанної справи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ВЕРХОГЛЯДОВА Наталя Ігорівна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро,
декан факультету соціально-психологічної освіти
та управління;

доктор економічних наук, професор
ЖЕЛЮК Тетяна Леонтіївна,
Тернопільський національний
економічний університет, м. Тернопіль,
професор кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу;

доктор економічних наук, професор
ОЛЕШКО Анна Анатоліївна,
Київський національний університет технологій
та дизайну МОН України, м. Київ,
професор кафедри менеджменту
та публічного адміністрування.

Захист відбудеться «29» жовтня 2020 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.

Автореферат розіслано «28» вересня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Національне господарство держави є соціально-економічною системою, яка має багато складових, поєднаних розгалуженими зв'язками. Однією з найскладніших з них є фінансовий ринок, від стабільності функціонування якого багато в чому залежить не лише розвиток економіки в цілому, а й рівень економічної безпеки держави.

В умовах динамічного зовнішнього середовища та нестійких тенденцій зміни внутрішніх параметрів функціонування як національного господарства, так і фінансового ринку зокрема, питання забезпечення економічної безпеки мають виходити на перший план, оскільки процеси, які відбуваються на фінансовому ринку, можуть як сприяти підвищенню рівня економічної безпеки, так і призводити до його зниження. Багатогранний характер фінансового ринку та його сегментів як складових національного господарства зумовлює потребу в дослідженні інтеграційних аспектів їх взаємодії. Більше того, проблеми, які виникають у процесі функціонування національного фінансового ринку, є наслідком неузгодженого розвитку його структурних елементів без урахування ефекту від інтеграційної взаємодії між ними. У цьому контексті вирішення завдань з виявлення умов, що сприяють перетворенню фінансового ринку на підсилювач економічної безпеки; визначення інтеграційної взаємодії учасників фінансового ринку в межах національного господарства, що впливає на економічну безпеку, потребує підвищеної уваги.

Саме тому обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства є надзвичайно актуальними на сьогодні.

Теоретичною базою дослідження стали праці таких видатних представників світової економічної думки, як: Л. Вальрас, С. Джевонс, Дж. Кейнс, Ф. Котлер, К. Маркс, К. Менгер, Ф. Модільяні, Ш. Монтеск'є, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, М. Фрідмен, С. Фішер, С. Хансен, Д. Хікс, Д. Юм та ін. Проблеми забезпечення економічної безпеки на різних рівнях національної економіки вивчали Г. Андрощук, Н. Верхоглядова, О. Гальцова, В. Геєць, Т. Гладченко, О. Грунін, О. Захаров, М. Зось-Кіор, М. Кизим, О. Кириченко, Т. Клебанова, С. Лаптев, А. Могільний, В. Мунтіян, Е. Олейніков, В. Ортинський, О. Покатаєва, П. Пригунов, В. Сідак, О. Трохимець, І. Шульга та ін.

Теоретичні та науково-методологічні основи функціонування фінансового ринку і його сегментів висвітлено в працях провідних українських та зарубіжних науковців, таких як: С. Арбузов, І. Бланк, Д. Бондаренко, В. Васильєв, О. Васильченко, А. Гальчинський, Е. Долан та Д. Ліндсей, Т. Желюк, О. Жихор, А. Загородній, М. Іванов, О. Іваницька, Ю. Колобов, О. Лактіонова, С. Ляшенко, В. Опарін, А. Олешко, А. Пересада, В. Шелудько, І. Школьник.

Ці автори концентрували свою увагу або на фінансовому ринку в цілому, або на окремих сегментах, отже, інтеграційна взаємодія між ними потребує

більш детального подальшого вивчення, оскільки за сприятливих умов вона може приводити до позитивного синергійного ефекту, який і сприяє підвищенню економічної безпеки держави.

Отже, важливим завданням є дослідження науково-теоретичних, методологічних і прикладних аспектів забезпечення економічної безпеки держави на основі інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що й визначило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету за темою «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0116U000798), де авторкою встановлено взаємозв'язок інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку з економічною безпекою національного господарства; Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за темою «Формування процедури експертизи законодавчих та нормативно-правових актів в економічній сфері» (номер державної реєстрації 0117U003789), де авторкою розроблено методологічні засади формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку та економічної безпеки національного господарства; ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за темою «Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U007117), зокрема здобувачкою обґрунтовано підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки на мезорівні; Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету за темою «Розвиток державних фінансів у контексті сучасних інтеграційних процесів: теорія, практика та зарубіжний досвід» (номер державної реєстрації 0117U004220), де здобувачкою запропоновано цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства; Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за темою «Підприємництво як стратегічний фактор розвитку бізнес-середовища регіону» (номер державної реєстрації 0116U005497, 2016–2018 рр.), де здобувачкою сформовано підхід до визначення адаптивності фінансового ринку на основі стратегічного аналізу швидкості реакції системи за певним параметром функціонування на зміну зовнішнього середовища.

Окремі положення дисертаційної роботи пов'язані з виконанням науково-дослідної теми «Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки» наукового журналу «Економіка і фінанси» (м. Дніпропетровськ) (номер державної реєстрації ДР 0113U007516), де авторкою систематизовано характеристики економічної безпеки національного господарства, підходи до її визначення.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити й розширити понятійно-категоріальний апарат дослідження ринку, зокрема фінансового, взаємодії та економічної безпеки як економічних категорій;
- запропонувати підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку;
- дослідити функції фінансового ринку та його класифікаційні ознаки;
- визначити сутність інтеграційної взаємодії як економічного явища;
- розробити підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку на основі виявлення коефіцієнта синергійності;
- удосконалити послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки національного господарства;
- виявити характеристики економічної безпеки національного господарства та систематизувати її визначення;
- обґрунтувати та провести апробацію цільового підходу до оцінювання економічної безпеки національного господарства;
- визначити методологічні засади формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища;
- здійснити оцінювання функціонування фінансового ринку і його сегментів;
- розвинути підхід до визначення адаптивності фінансового ринку та побудувати матрицю оцінювання адаптивності фінансового ринку;
- запропонувати метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку;
- сформувавати підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки;
- розробити концепцію та напрями забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

Об'єкт дослідження – процес функціонування фінансового ринку та його сегментів у системі національного господарства.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні положення й практичні аспекти інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Методи дослідження. Методологічну й теоретичну основу дисертаційної роботи формують наукові підходи до визначення сутності економічної безпеки національного господарства, фінансового ринку та інтеграційної взаємодії між його сегментами, а також теоретичні й емпіричні засади виявлення впливу інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку на забезпечення економічної безпеки, відображені в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що надало змогу виконати поставлене завдання щодо розробки

рекомендацій із забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

У дисертації застосовано такі методи: *логіко-понятійного моделювання* – для побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку (підрозділи 1.1–1.3); *абстрактної логіки та порівняння* – для формування понятійно-термінологічного апарату дослідження фінансового ринку (підрозділ 1.2), вивчення сутності інтеграційної взаємодії (підрозділ 2.1); *логічного узагальнення* – для виявлення сутності економічної безпеки та виділення її основних властивостей (підрозділ 3.1), функцій фінансового ринку і їх систематизації (підрозділ 1.2), сегментів фінансового ринку (підрозділ 2.2); систематизації підходів до оцінювання економічної безпеки (підрозділ 3.2); *критеризації, структуризації та ідентифікації* – для виділення ознак класифікації фінансового ринку та впорядкування його видових проявів (підрозділ 1.3); *індексний, стандартизації та цільовий підхід* – для визначення рівня економічної безпеки (підрозділ 3.3); *спостереження, статистичний та індексний* – для формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3); *індексний, варіаційного аналізу, агрегування й матричний* – для оцінювання функціонування фінансового ринку, його сегментів та зовнішнього середовища (підрозділ 5.1); *кореляційно-регресійного аналізу* – для ідентифікації інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку на основі визначення синергійного ефекту (підрозділ 5.2); *економіко-математичного моделювання* – для визначення зв'язку між інтеграційною взаємодією й економічною безпекою та прогнозування змін рівня економічної безпеки залежно від зміни рівня інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (підрозділ 5.3); *системного аналізу, діалектичний і феноменологічний* – для побудови концепції забезпечення економічної безпеки на основі інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (підрозділ 5.3).

Інформаційну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні матеріали; річні звіти, інформаційні та аналітичні бюлетені, тижневики, українські та зарубіжні періодичні видання, наукові інтернет-публікації з питань аналізу проблем забезпечення економічної безпеки на основі інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку.

Наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає в такому:

вперше:

– обґрунтовано підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку, що ґрунтується на застосуванні семантичного моделювання відповідно до принципів структурованості, взаємопов'язаності та ієрархічності й передбачає послідовне здійснення низки етапів, у результаті виконання яких формується сфера дослідження фінансового ринку як сукупність первинних, базових і похідних понять, надаючи змогу тим самим створити відповідні понятійно-термінологічний апарат та єдину методологічну базу;

– запропоновано визначення інтеграційної взаємодії, яке сформульовано на основі систематизації підходів до тлумачення взаємодії як

загальнотеоретичного поняття як явища, що об'єднує учасників фінансового ринку загальною метою, приводить до єдинопроведених, спільних та злагоджених відносин, які набувають системного характеру, з подальшою конкретизацією її змісту з урахуванням основних відмінностей від інших видів взаємодії, що полягають у меті, результатах, упорядкованості процесу, направленості, дій учасників та наслідку взаємодії, що надає змогу розмежувати інтеграційну й інші види взаємодії сегментів фінансового ринку, яка має за результат отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, а й синергійного;

– розроблено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, яка є стратегічним документом, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, підтримки та контролю – і надає змогу з урахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрями й заходи щодо забезпечення економічної безпеки;

удосконалено:

– понятійно-термінологічний апарат дослідження фінансового ринку в контексті забезпечення економічної безпеки, який, на відміну від інших, включає визначення фінансового ринку як такого, на якому об'єктом обміну є саме фінансові ресурси, і надає змогу встановити зв'язки між термінологічними поняттями «кошти», «цінні папери», «фінансові активи», «капітал», «інвестиції» тощо, які найточніше відображають особливості функціонування фінансового ринку;

– підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку на основі виявлення коефіцієнта синергійності, що, на відміну від інших, ґрунтується на використанні кореляційно-регресійного аналізу, застосування якого в процесі реалізації блоку попереднього оцінювання, оціночно-аналітичного та оціночно-діагностичного блоків надає змогу визначити наявність синергійного ефекту не прямим розрахунком, а на основі порівняння результатів оцінювання функціонування фінансового ринку в цілому і його сегментів зокрема;

– послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки, яка, на відміну від існуючих, представлена блоками інформативних показників функціонування фінансового ринку, що передбачає етапи її формування в певній логічній послідовності й надає змогу розрахувати такий показник, застосування якого в ході оцінювання функціонування фінансового ринку є найбільш обґрунтованим;

– цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на принципі оцінювання економічної безпеки з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на

ідентифікатори покращення й ідентифікатори погіршення економічної безпеки, що надає змогу здійснювати оцінювання економічної безпеки та інтерпретацію її рівня;

– підхід до формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) і його зовнішнього середовища, що, на відміну від інших, передбачає визначення необхідної інформації для розрахунку інформативних показників, які характеризують зовнішнє середовище функціонування та відбивають характеристики фінансового ринку (його окремих сегментів), і дозволяє подати дані для оцінювання у вигляді, прийнятному для подальших розрахунків;

– комбінований підхід до визначення адаптивності фінансового ринку, який, на відміну від інших, ґрунтується на елементах таких підходів: по-перше, параметричного (як основи для оцінювання застосування показників, які характеризують різні параметри – аспекти функціонування); по-друге, реакційного (передбачає використання в процесі оцінювання коефіцієнта, який характеризує швидкість реакції системи за певним параметром функціонування на зміну зовнішнього середовища); по-третє, стабілізаційного (передбачає визначення показника, який характеризує стабільність функціонування ринку), – що надає змогу оцінити адаптивність функціонування фінансового ринку (його окремого сегмента) як критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства;

– метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що, на відміну від інших, ґрунтується на зіставленні фактичних (отриманих з урахуванням впливу наявного рівня інтеграційної взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування за сегментами ринку й надає змогу визначити вплив інтеграційної взаємодії окремих сегментів фінансового ринку на забезпечення економічної безпеки національного господарства;

набуло подальшого розвитку:

– дослідження функцій фінансового ринку, що, на відміну від інших, передбачає виокремлення загальних функцій ринку з конкретизацією їхнього змісту щодо фінансового ринку, а також виділення специфічних функцій, притаманних цьому виду ринку та його сегментам, що надає змогу більш точно визначити сутність фінансового ринку, окреслити його роль і значення в національній економіці;

– систематизація характеристик економічної безпеки за семантичними ознаками, яка, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення шляхом логічного узагальнення ключових її характеристик з їх подальшим розподілом за семантичними ознаками, що надає змогу сформулювати уявлення про економічну безпеку та притаманні їй характеристики;

– підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки, що ґрунтується на поєднанні як базового наслідкового підходу та елементів інших підходів і передбачає виявлення наслідків функціонування фінансового ринку та

його сегментів з погляду інтеграційної взаємодії в певному змістовому контексті (у цьому випадку – крізь призму забезпечення економічної безпеки національного господарства);

– побудова матриці оцінювання адаптивності фінансового ринку «реакція – стабільність», що, на відміну від інших, ґрунтується на результатах багатоступеневого оцінювання функціонування окремого сегмента чи фінансового ринку в цілому, передбачає використання для побудови матриці поєднання показників стабільності функціонування й реагування фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища та надає змогу, узагальнено подаючи результати оцінювання, не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища, а й установити, наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства. Одержані наукові результати можуть бути застосовані в процесі розробки державної економічної політики в галузі забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. Зокрема, цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки використано в роботі Департаменту економіки та міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 01-09/1007 від 05.02.2019). Департаментом агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації застосовано комбінований підхід до визначення адаптивності (довідка № 01-18/158 від 15.11.2018).

Низка положень дисертаційної роботи щодо системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку і його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки враховано при розробці Програми економічного та соціального розвитку Богодухівського району Харківської області (довідка № 01-18/106 від 23.10.2018). При розробці стратегічних планів розвитку банківської установи ПрАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ» взято до уваги рекомендації щодо функціонування сегментів фінансового ринку, зокрема концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (довідка № 25-14/48 від 07.12.2018). Метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку та матриця оцінювання адаптивності фінансового ринку «реакція-стабільність» апробовано Харківським ГРУ АТ КБ «ПРИВАТ БАНК» (довідка б/н від 15.02.2019). Окремі результати роботи враховано Центром страхового сервісу ПАТ «Страхова компанія “Українська страхова група”» при здійсненні аналітичного оцінювання своєї діяльності (довідка б/н від 25.02.2019).

Основні науково-методичні та практичні результати дослідження впроваджено в діяльність Запорізької обласної організації товариства «Знання» України при розробці комплексу заходів щодо сприяння забезпеченню високого

рівня підготовки, обізнаності й підвищення кваліфікації представників органів місцевого самоврядування (довідка № 05-19 від 21.02.2019).

Окремі положення цієї роботи використано Класичним приватним університетом у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Національна економіка», «Макроекономіка», «Фінансовий ринок» (довідка № 07–18 від 05.03.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому здійснено теоретичний аналіз засад функціонування фінансового ринку й інтеграційної взаємодії його сегментів та запропоновано практичні рекомендації щодо забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням впливу інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. Представлені результати наукового дослідження, що виносяться на захист, сформульовані та обґрунтовані автором самостійно. Матеріали кандидатської роботи здобувачки в докторській не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження були оприлюднені та отримали позитивну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення» (м. Харків, 2008 р.); «Дослідження та оптимізація економічних процесів “Оптимум-2008”» (м. Харків, 2008 р.); «Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції» (м. Полтава, 2009 р.); «Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації» (м. Тернопіль, м. Чортків, 2012 р.); «Правове регулювання економічної безпеки України в умовах євроінтеграції» (м. Харків, 2013 р.); «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 2014 р.); «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики» (м. Київ, м. Харків, 2014 р.); «Актуальні проблеми економіки та фінансів» (м. Київ, м. Санкт-Петербург, м. Відень, 2015 р.); «Problems of Infocommunications. Science and Technology “PIC S&T’2019”» (м. Київ, 2019 р.).

Публікації. Основні наукові результати та найважливіші висновки дисертації викладено в 43 наукових працях, з яких: 7 – монографії (у тому числі 1 – одноосібна); 22 – статті в наукових фахових виданнях та у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз; 4 – статті в закордонних виданнях; 10 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належить особисто автору, становить 43,08 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і вісімнадцяти додатків. Загальний обсяг роботи – 431 сторінка. Дисертація містить 94 рисунки, 91 таблицю. Список використаних джерел включає 294 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження; визначено методи дослідження; вказано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, особистий внесок; наведено дані щодо апробації результатів дослідження та публікації.

У **першому розділі** – *«Формування понятійно-термінологічного базису дослідження фінансового ринку в системі національного господарства»* – розглянуто теоретичні аспекти побудови базису дослідження фінансового ринку, його функції та сегментацію; здійснено класифікацію фінансового ринку.

Встановлено, що фінансовий ринок є однією з рушійних сил розвитку національної економіки. Обґрунтовано, що розбіжності й неузгодженості у використанні ключових понять можуть бути виявлені на основі проведення семантичного аналізу понятійно-категоріального апарату дисертації та усунені при використанні семантичних моделей, що надає змогу сформулювати попередні уявлення щодо змісту понять, їх взаємозв'язків як усередині галузі дослідження, так і з поняттями суміжних галузей.

Розроблений підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку наведено на рис. 1. Його застосування надає змогу створити понятійно-термінологічний апарат і єдину методологічну базу проведення наукових досліджень фінансового ринку в аспекті забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Для більш глибокого та конструктивного вивчення термінологічної бази фінансового ринку з'ясовано сутність поняття «ринку» як первинного шару його логіко-понятійного базису. З урахуванням результатів дослідження ринку в цілому розглянуто поняття фінансового ринку та пов'язані з ним.

Сформовано перелік функцій фінансового ринку з поділом на загальні (притаманні будь-якому ринку) та специфічні (властиві більшою мірою саме фінансовому ринку). Дослідження функцій фінансового ринку передбачає виокремлення загальних функцій ринку з конкретизацією їхнього змісту щодо фінансового. Виділення специфічних функцій фінансового ринку дозволяє більш точно визначити його сутність та роль у національній економіці.

Вивчено класифікаційні ознаки фінансового ринку, за якими стає можливим виявлення різних його видових проявів. Залежно від мети дослідження як базові ознаки класифікації видів фінансового ринку обрано такі: вид предмета обігу та мінливість ситуації на ринку. Вивчення фінансового ринку на основі цих ознак надає змогу в подальшому проаналізувати його більш докладно згідно з поставленою метою. Найбільш точно охарактеризувати сегменти фінансового ринку можна за ознакою вид предмета обігу. Оцінити стабільність ситуації допомагає класифікація фінансового ринку за ознакою мінливість ситуації на ринку.

Мета:

Сформувати семантичну модель сфери дослідження на основі первинних, базових і похідних понять фінансового ринку, враховуючи його складний та багатоаспектний характер

Завдання:

- сформувати структуру моделі сфери дослідження фінансового ринку, що включає первинні, базові та похідні поняття;
- усунути суперечності при визначенні сутності понять цієї предметної галузі;
- встановити взаємозв'язки між поняттями сфери дослідження фінансового ринку

Принципи побудови:

- *структурованість* (поділ понять на первинні, базові та похідні);
- *взаємопов'язаність* (наявність сталих зв'язків між поняттями – зв'язків належності, взаємодії, зумовленості);
- *ієрархічність* (урахування підпорядкованості понять: первинні поняття утворюються із сукупності понять суміжних галузей, базові утворюються на основі первинних понять, тоді як похідні – на основі понять, що є для цієї предметної галузі базовими)

Етапи побудови:

Етап	Процедури
Підготовчий	Аналіз предметної сфери дослідження. Виявлення суміжних галузей дослідження
Початковий	Визначення первинного поняття цієї предметної галузі. Побудова первинного шару предметної галузі, що містить первинні поняття з відображенням їх зв'язків з поняттями із суміжних галузей
Ідентифікаційний	Визначення базового поняття цієї предметної галузі, встановлення зв'язків між ним та іншими поняттями предметної галузі й суміжних галузей. Побудова базового шару семантичної моделі
Уточнювальний	Формування похідних понять цієї предметної галузі (видових проявів базового поняття). Побудова вторинного шару семантичної моделі цієї предметної галузі
Аналітичний	Аналіз понять семантичної моделі та зв'язків між ними

Рис. 1. Підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку (запропоновано автором)

Також запропоновано нову класифікаційну ознаку «ступінь адаптивності» до зовнішнього середовища, за якою виділено низькоадаптивний ринок, помірноадаптивний ринок та високоадаптивний ринок. При цьому взаємозалежність сегментів фінансового ринку зумовила не лише пошук оптимальних напрямів їх співпраці, а й підтверджує необхідність дослідження інтегрованості між собою

сегментів фінансового ринку, впливу їх результатів на національну економіку й залежності рівня її економічної безпеки від цієї інтегрованості.

У другому розділі – «Методологія дослідження інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку» – вивчено теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії; розглянуто структуру фінансового ринку; розроблено підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії на основі виявлення її синергійності.

Систематизовано підходи до визначення взаємодії з позиції різних авторів. Встановлено, що взаємодію можна трактувати як форму руху й розвитку, форму дії, форму відносин, форму впливу, форму причинно-наслідкових і синергетичних зв'язків або як спільну діяльність. Зазначено, що для взаємодії характерно таке: наявність мети взаємодії, яка спрямовує взаємодію учасників і відображає очікуваний результат діяльності, що відповідає їх інтересам; наявність предмета взаємодії, щодо якого відбуваються взаємні дії суб'єктів; використання певних способів взаємодії, які поєднують технології організації зв'язків – дій суб'єктів щодо предмета взаємодії; наявність зворотного зв'язку як реакції на дію суб'єктів.

Виокремлено й здійснено порівняння характеристик інтеграційної, координаційної та комунікаційної взаємодії (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння характеристик основних видів взаємодії

Характеристика взаємодії	Види взаємодії		
	інтеграційна	координаційна	комунікаційна
Мета взаємодії	Спільна для учасників взаємодії	Узгодження окремих цілей між учасниками взаємодії	Окрема для кожного учасника взаємодії
Результати взаємодії	Наявність як локальних ефектів, так і синергійного	Наявність безперервних зв'язків між учасниками взаємодії, що може не супроводжуватися ефектами	Наявність локальних ефектів для учасників взаємодії
Упорядкованість процесу взаємодії	Системний характер	Системний характер	Безсистемний характер
Направленість	Єдина направленість	Узгоджена направленість	Різнобічна направленість
Дії учасників	Спільні, злагоджені відносини для всіх учасників	Узгоджені між собою	Переважно окремі дії кожного учасника, але можуть узгоджуватися учасниками
Наслідок взаємодії	Поява нової цілісності	Формулювання цільових орієнтацій без змін елементів системи	Отримання кількісних результатів для окремих учасників

Ключовою відмінністю між цими видами взаємодій є те, що наслідком комунікаційної взаємодії є отримання кількісних результатів для окремих учасників, координаційної – формулювання цільових орієнтацій без змін елементів системи, а інтеграційної – поява нової якості, цілісності.

Запропоновано інтеграційною вважати взаємодію, яка об'єднує її учасників спільною метою, що призводить до єдинонаправлених, спільних і злагоджених дій, які набувають системного характеру та реалізація яких приводить до появи нової якості й цілісності, що має результатом отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, а й синергійного. Розглянуто структурні елементи дослідження інтеграційної взаємодії в межах соціально-економічної системи (рис. 2). Цільовий аспект ідентифікації інтеграційної взаємодії передбачає дослідження її мети та підпорядкованих їй принципів і функцій взаємодії. Встановлено, що лише за наявності спільної для всіх учасників взаємодії мети така взаємодія може бути ідентифікована як інтеграційна.

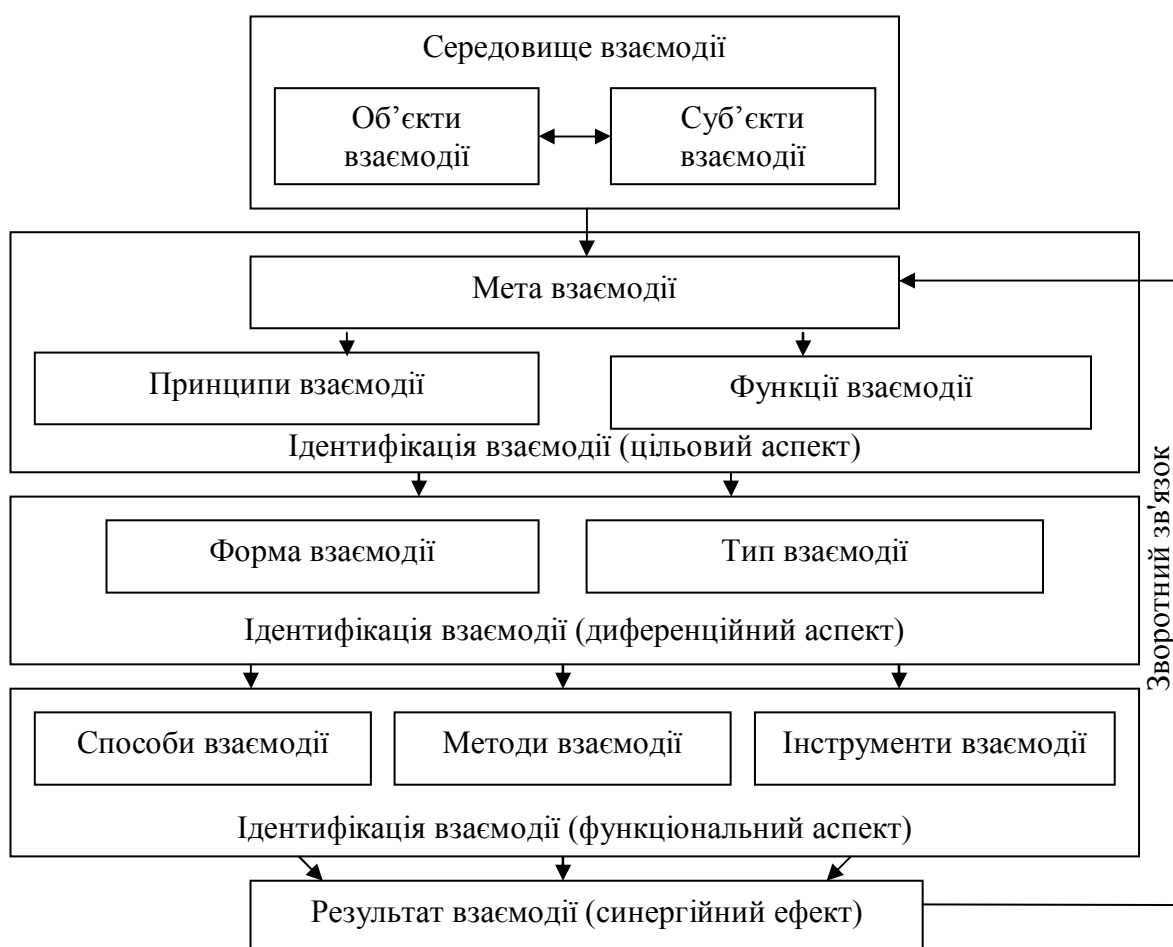

Рис. 2. Структурні елементи дослідження інтеграційної взаємодії
(виокремлено автором)

Як видно з рис. 2, диференційний аспект ідентифікації передбачає встановлення відповідності форми та типу взаємодії, тоді як функціональний – встановлення її способів, методів та інструментів для досягнення як результату взаємодії синергійного ефекту.

Суттєвими характеристиками інтеграційної взаємодії можна вважати таке: наявність спільної мети; наявність синергійного ефекту; наявність системного характеру; єдину направленість та злагодженість дій; появу нової якості,

цілісності. Обґрунтовано, що завдання ідентифікації належності взаємодії між сегментами фінансового ринку до інтеграційної зводиться до виявлення того, чи має така взаємодія синергійний ефект.

Розглянуто визначення синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між окремими сегментами фінансового ринку (рис. 3). Такий ефект не можна розрахувати прямим шляхом, тоді як опосередковано певні показники свідчать про наявність синергійного ефекту. Запропоновано використовувати для визначення наявності синергійного ефекту інструментарій кореляційно-регресійного аналізу.

Рис. 3. Підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (удосконалено автором)

По-перше, необхідно оцінити результати функціонування окремих сегментів фінансового ринку та результат його функціонування в цілому. Виокремлено такі сегменти фінансового ринку, як грошовий ринок, кредитний ринок, ринок цінних паперів, валютний ринок, страховий ринок, ринок дорогоцінних металів і ринок нерухомості. Зазначено, що фінансовий ринок має досить складну внутрішню структуру, певні елементи якої можуть функціонувати самостійно.

По-друге, визначити коефіцієнти парної кореляції між показником оцінювання функціонування кожного окремого сегмента ринку та показником оцінювання функціонування фінансового ринку в цілому.

По-третє, визначити коефіцієнт множинної кореляції між показником оцінювання функціонування фінансового ринку та показниками за його сегментами й порівняти його значення із середнім значенням коефіцієнтів парної кореляції між показником оцінювання функціонування цих сегментів ринку та показником оцінювання функціонування фінансового ринку в цілому. При цьому доцільно знайти співвідношення між цими коефіцієнтами, визначивши показник *синергійності*:

$$K_s = \frac{r_{ii}}{\bar{r}_i}, \quad (1)$$

де K_s – коефіцієнт синергійності;

r_{ii} – коефіцієнт множинної кореляції між показником результату функціонування фінансового ринку та показниками результатів функціонування його сегментів;

$\bar{r}_i$ – середнє значення коефіцієнтів парної кореляції між показниками результатів функціонування цих сегментів ринку та показником результатів функціонування фінансового ринку в цілому.

На основі розробленого підходу можна визначити, чи є взаємодія між окремими сегментами фінансового ринку інтеграційною, та в подальшому встановити її вплив на економічну безпеку національного господарства.

У **третьому розділі** – «*Економічна безпека національного господарства та її оцінювання*» – розглянуто сутність економічної безпеки національного господарства; систематизовано визначення економічної безпеки; виокремлено характеристики економічної безпеки; розроблено та апробовано підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства.

Економічну безпеку як економічну категорію досліджувало багато вчених, які розглядали її сутність, даючи власні визначення чи систематизуючи погляди інших науковців. Результатом цих напрацювань стала поява наукових суперечностей, значна розпорошеність думок науковців, зумовлених відсутністю єдиного підходу в розумінні сутності економічної безпеки. З огляду на це в роботі систематизовано думки щодо визначення економічної безпеки, а саме на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Систематизація характеристик поняття «економічної безпеки» передбачає виокремлення шляхом логічного узагальнення ключових її характеристик з їх подальшим розподілом за семантичними ознаками, що надає змогу сформулювати уявлення про економічну безпеку та притаманні їй ключові характеристики.

Перелік семантичних ознак включає мету, способи її досягнення, дії та результатів цих дій, за якими було розподілено змістові характеристики, залежно від того, яким є предмет дослідження науковця.

На основі систематизації визначень економічної безпеки встановлено відповідність змістових характеристик певним семантичним ознакам (рис. 4). Характеристикою, яка відбиває економічну безпеку за метою, є пристосування до впливу зовнішнього чинників середовища, що може бути досягнуто через захист від впливу зовнішнього середовища (шляхом уникнення зовнішніх та внутрішніх загроз), а також через реакцію на впливи зовнішнього середовища (шляхом протистояння деструктивним впливам або усунення негативних наслідків). Ключовою характеристикою економічної безпеки за результатом може бути отримана через досягнення мети (пристосування до впливу чинників середовища) підвищена стійкість до внутрішніх і зовнішніх чинників (тобто стабільність функціонування).

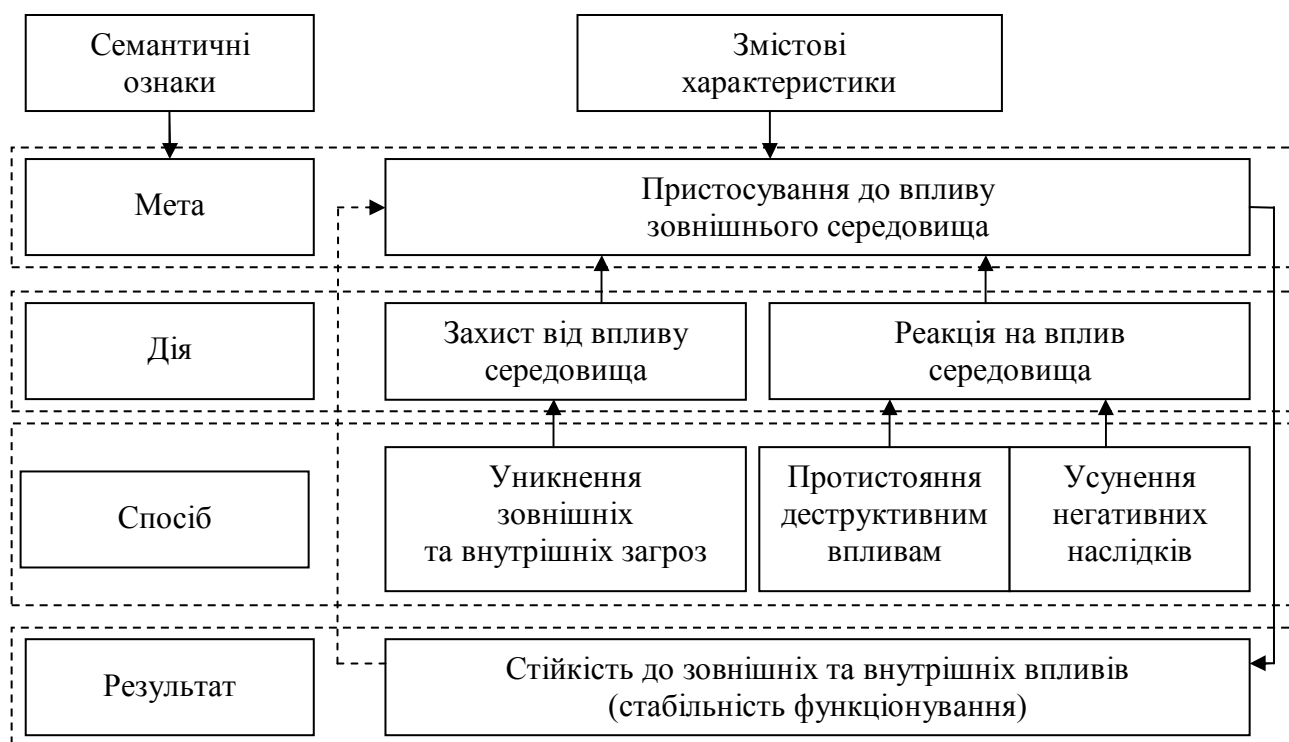

Рис. 4. Систематизація характеристик економічної безпеки за семантичними ознаками (систематизовано автором)

Розглянуто порівняльний, структурний і цільовий підходи до оцінювання економічної безпеки національного господарства; зазначено їх переваги та недоліки. Порівняльний підхід передбачає оцінювання показників економічної безпеки з орієнтацією на показники країн-аналогів. З позицій структурного підходу, оцінювання економічної безпеки передбачає аналіз її кризь призму структуризації на складові. Цільовий підхід базується на моніторингу рівня економічної безпеки, який є достатнім для вирішення завдання забезпечення економічної безпеки, що може бути здійснено на основі досягнення встановлених значень. Зважаючи на те, що за своїм змістом оцінювання економічної безпеки є цілеспрямованим процесом, використовувати доцільніше саме цільовий підхід

(рис. 5). Обґрунтовано, що при використанні цільового підходу до оцінювання економічної безпеки потрібно виходити з узгодженості цілей і показників, що відображають досягнення цих цілей. Розроблений підхід до оцінювання економічної безпеки ґрунтується на принципі оцінювання економічної безпеки з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення й ідентифікатори погіршення ситуації, що надає змогу шляхом розрахунку коефіцієнтів досягнення прогнозного значення за цими показниками в результаті проведеного оцінювання здійснювати інтерпретацію рівня економічної безпеки.

Рис. 5. Цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства (удосконалено автором)

Коефіцієнт досягнення прогнозного значення за окремим показником економічного та соціального розвитку розраховують за формулою:

$$K_i = \frac{X_{i\phi}}{X_{i\text{np}}}, \quad (2)$$

де $X_{i\phi}$ – фактичне значення окремого показника;
 $X_{i\text{np}}$ – прогнозне значення окремого показника.

Коефіцієнт досягнення прогнозного значення набуває значень менше або більше ніж 1, де 1 – відповідність фактичного значення прогнозованому без відхилень як у бік погіршення, так і в бік покращення, тобто задовільний рівень економічної безпеки.

Таблиця 2

**Результати розрахунку показника оцінювання економічної безпеки
національного господарства України та його інтерпретація
за 2005–2018 рр.**

Рік	Показник оцінювання економічної безпеки	Інтерпретація рівня безпеки
2005	0,527	Задовільний
2006	0,516	Задовільний
2007	0,569	Задовільний
2008	0,431	Задовільний
2009	0,273	Низький
2010	0,494	Задовільний
2011	0,484	Задовільний
2012	0,447	Задовільний
2013	0,423	Задовільний
2014	0,314	Низький
2015	0,428	Задовільний
2016	0,459	Задовільний
2017	0,479	Задовільний
2018	0,502	Задовільний

Як видно з табл. 2, оцінювання економічної безпеки з погляду її забезпечення свідчить про задовільний рівень економічної безпеки національного господарства України впродовж усього періоду, крім 2009 та 2014 рр., які вирізнялись низьким рівнем економічної безпеки. У 2009 р. зниження рівня економічної безпеки зумовлено погіршенням за всіма показниками соціально-економічного розвитку, крім фонду оплати праці, індексу споживчих цін та рівня безробіття, оціночні показники за якими порівняно з 2008 р. покращилися. У 2014 р. ситуація була ще більш неоднозначною, адже при збільшенні за показниками ВВП, прибутку прибуткових підприємств, середньомісячної зарплати, темпу зростання експорту, за іншими показниками відбулось настільки суттєве погіршення, що мало наслідком спад економічної безпеки до низького рівня.

Доведено, що зміна рівня економічної безпеки відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників. Але в контексті проведеного дослідження

зміцнення економічної безпеки можна вважати найбільш пріоритетним наслідком функціонування фінансового ринку та його сегментів з погляду дослідження інтеграційної взаємодії між ними.

У четвертому розділі – «Інформаційно-методологічна база оцінювання фінансового ринку та його сегментів» – розглянуто послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та інформаційної бази для його проведення; здійснено оцінювання результатів функціонування фінансового ринку України, його сегментів і зовнішнього середовища.

Обґрунтовано необхідність формування системи показників оцінювання та інформаційної бази для проведення детального оцінювання функціонування фінансового ринку і його сегментів (рис. 6).

Рис. 6. Підхід до формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) і його зовнішнього середовища (удосконалено автором)

Встановлено, що проведення оцінювання функціонування фінансового ринку має ґрунтуватися на використанні блоків інформативних показників

зовнішнього середовища та функціонування фінансового ринку і його сегментів, що формують інформаційну базу.

Розглянуто послідовність формування системи показників: встановлення переліку, вибір виду показників, визначення способів їх розрахунку та зведення в єдиний показник, його інтерпретація. Встановлено, що етапами формування системи показників мають бути такі: цільовий – визначення мети оцінювання; орієнтаційний – формування переліку оціночних показників, вибір виду їх показників, що становитимуть основу обчислення оціночних показників; диференційний – відбір показників функціонування фінансового ринку; оціночний – розрахунок оціночних показників функціонування фінансового ринку, його сегментів і зовнішнього середовища; агрегаційний – визначення способу зведення показників за оцінкою функціонування та оцінкою зовнішнього середовища; інтерпретаційний – вибір шкали для інтерпретації оціночних показників за оцінкою функціонування.

На основі сформованої інформаційної бази для оцінювання, системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів (грошового ринку (ГР), кредитного ринку (КР), страхового ринку (СР), валютного ринку (ВР), ринку цінних паперів (РЦП), інвестиційного ринку (ІР) та ринку нерухомості (РН)), проаналізовано динаміку цих показників за 2006–2018 рр., встановлено вагомість сегментів фінансового ринку та здійснено розрахунок показника оцінювання його функціонування (табл. 3).

Таблиця 3

Результати оцінювання фінансового ринку України та його сегментів за 2006–2018 рр.

Рік	Сегменти							Фінансовий ринок
	ГР	КР	РЦП	СР	ВР	ІР	РН	
2006	1,140	1,519	1,334	1,132	0,999	1,437	0,947	1,275
2007	1,276	1,584	1,909	1,270	1,155	1,190	0,906	1,431
2008	1,073	1,497	1,065	1,170	1,792	1,614	0,919	1,314
2009	0,888	1,016	1,033	0,821	0,630	0,885	0,878	0,906
2010	1,104	0,868	1,648	0,936	0,579	0,938	0,878	1,043
2011	1,048	0,681	1,255	0,939	2,101	1,204	1,030	1,108
2012	1,085	0,900	1,037	1,066	1,541	1,106	1,067	1,079
2013	1,176	0,865	1,274	1,068	1,162	0,987	1,148	1,083
2014	0,883	1,675	1,080	0,809	0,809	1,484	1,172	1,152
2015	0,722	0,807	0,428	0,925	0,448	1,040	0,924	0,718
2016	0,994	0,810	1,390	1,018	0,645	1,085	1,276	0,990
2017	0,955	1,193	0,744	1,019	0,968	1,008	1,096	0,991
2018	0,986	0,979	0,929	1,085	1,222	1,004	1,064	1,012

Щодо параметрів, що характеризують зовнішнє середовище (національну економіку в цілому та її функціонування), то їх оцінювання може відбуватися із застосуванням різних підходів (статичного або динамічного).

Доведено, що в контексті цього дослідження доцільніше обрати за основу динамічний підхід до оцінювання функціонування національної економіки, адже визначенню змін зовнішнього середовища фінансового ринку (його окремого сегмента) більшою мірою відповідає оцінка динаміки функціонування національної економіки.

Для оцінювання змін зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку надано комплексну оцінку функціонування національної економіки України (за економічними, інвестиційно-інноваційними, соціальними, екологічними, інформаційними та кон'юнктурними параметрами). Визначено індекси, які характеризують зміну зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку. Для цього всі показники розподілено на такі, зростання значення яких свідчить про поліпшення ситуації щодо зовнішнього середовища фінансового ринку (показники-каталізатори), та показники, зростання значення яких свідчить про погіршення зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку (показники-інгібітори).

Результати розрахунку індексу зміни зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку України наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Результати розрахунку індексу зміни зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку України за 2006–2018 рр.

Рік	Індекс змін зовнішнього середовища
2006	1,055
2007	1,075
2008	1,070
2009	0,916
2010	1,073
2011	1,101
2012	1,100
2013	1,024
2014	0,764
2015	0,854
2016	1,075
2017	0,978
2018	1,112

З даних таблиці видно, що параметри зовнішнього середовища функціонування фінансового ринку покращувалися, крім ситуації у 2009, 2014, 2015 та 2017 рр., коли спостерігались негативні зміни зовнішнього середовища функціонування.

На основі результатів оцінювання функціонування фінансового ринку та змін зовнішнього середовища в подальшому є можливість встановити наявність інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку, а також виявити її вплив на економічну безпеку в цілому.

У п'ятому розділі – «Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку» – надано пропозиції щодо вибору критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства; розглянуто підходи до визначення адаптивності; встановлено наявність інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку; побудовано матрицю адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища; розроблено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

Доведено, що забезпечення економічної безпеки з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку є складним економічним процесом, що потребує застосування певних критеріїв. Базою для вибору критеріїв за будь-якого підходу можуть бути різні аспекти процесу забезпечення та показники, що їх характеризують.

Встановлено, що в контексті цього дослідження доцільніше використовувати наслідковий підхід з доповненням його елементами інших підходів до вибору критерію (рис. 7).

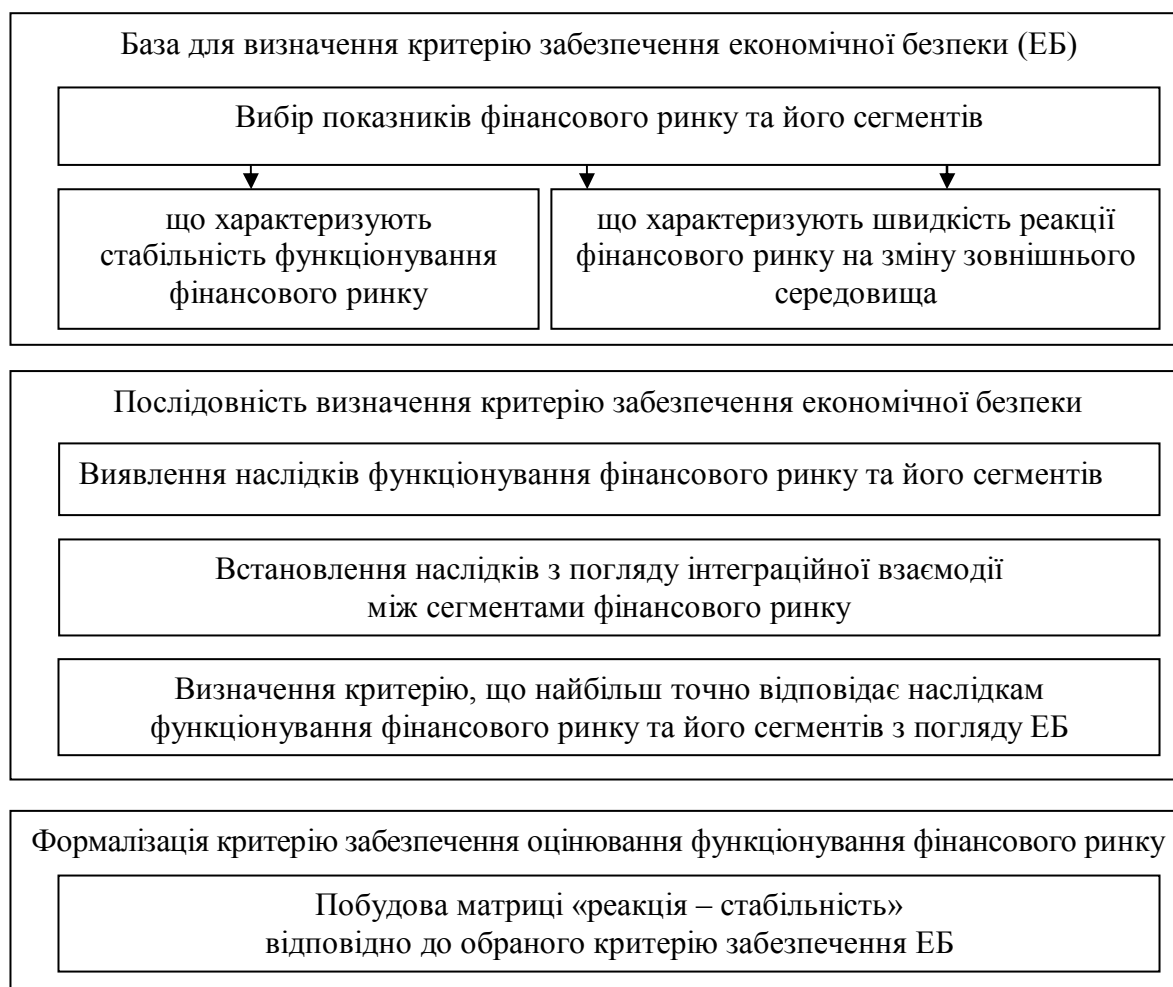

Рис. 7. Підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства (запропоновано автором)

Зважаючи на те, що головною метою забезпечення економічної безпеки, якої досягають завдяки інтеграційній взаємодії, є підвищення рівня (ступінь) пристосування до впливу чинників середовища, тобто підвищення адаптивності об'єкта, критерієм забезпечення економічної безпеки з погляду оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів можна вважати адаптивність фінансового ринку до зовнішнього середовища.

Підходи до визначення адаптивності подано на рис. 8. Урахувавши всі переваги та недоліки, незважаючи на певну складність, запропоновано використовувати саме комбінований підхід, який ґрунтується на елементах параметричного (як основа для оцінювання показників, що характеризують різні аспекти функціонування); реакційного (використання у процесі оцінювання коефіцієнта, що характеризує швидкість реакції системи на зміну зовнішнього середовища); стабілізаційного (визначення стабільності функціонування ринку) підходів (рис. 8).

Підхід	Акцент в оцінці	Переваги	Недоліки
Реакційний	Реакція	Характеристика реакції як прояву адаптивності	Висвітлення виключно реакційного аспекту
Стабілізаційний	Стійкість	Характеристика стійкості як прояву адаптивності	Висвітлення виключно стабілізаційного аспекту
Параметричний	Параметри	Характеристика різних аспектів функціонування суб'єктів	Зміщення акцентів з адаптивності на чинники, що на неї впливають
Потенційний	Резерви	Виявлення потенційних можливостей до пристосування	Характеристика з погляду можливостей, а не досягнутого рівня
Суб'єктний	Суб'єкти	Визнання провідної ролі особистих якостей управлінця в забезпеченні адаптивності	Неможливість застосування для складних систем з розгалуженим апаратом управління
Комбінований	Реакція та стійкість тощо	Характеристика різних комбінацій проявів адаптивності	Складність конструювання показників оцінювання

Рис. 8. Підходи до визначення адаптивності та їх змістова характеристика
(удосконалено автором)

Показник реагування, який відображає швидкість реакції будь-якого сегмента фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища, має такий вигляд:

$$Kr = \frac{I_i}{I}, \quad (3)$$

де Kr – показник реагування сегмента фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища;

I_i та I – індекс показника оцінювання функціонування сегмента або фінансового ринку в цілому та індекс змін зовнішнього середовища.

Для інтерпретації цього показника використано шкалу: до 0,94 – вповільнена швидкість; від 0,95 до 1,05 – синхронізована швидкість; від 1,06 і вище – прискорена швидкість реакції.

Для визначення показника стабільності функціонування фінансового ринку використано таку формулу:

$$Ks_i = 1 - K \text{ var}_i, \quad (4)$$

де Ks – показник стабільності функціонування фінансового ринку;

$K \text{ var}$ – коефіцієнт варіації індексу показника реагування на зміну зовнішнього середовища (за умови, якщо коефіцієнт варіації перевищує одиницю, його беруть на рівні 1).

Для показника стабільності функціонування ринку використано таку шкалу: до 0,80 – низька стабільність; від 0,81 до 0,90 – посередня стабільність; від 0,91 до 1,00 – висока стабільність.

На основі розрахованих даних можна побудувати матрицю оцінювання адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища (табл. 5).

Таблиця 5

**Матриця оцінювання адаптивності фінансового ринку
за критерієм «реакція – стабільність»**

Стабільність / Реакція		Швидкість реакції		
		Уповільнена	Синхронізована	Прискорена
Стабільність функціонування	Висока	Зона низької адаптивності	Зона високої адаптивності	
	Посередня		Зона помірної адаптивності	
	Низька		Зона нестійкої адаптивності	

Використання для побудови матриці оцінювання адаптивності поєднання стабільності функціонування та реакції фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища надає змогу не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища, а й встановити, наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

На основі значень узагальненого показника оцінювання функціонування фінансового ринку та змін індексу зовнішнього середовища розраховано показники реагування цього ринку на зміну зовнішнього середовища за досліджуваний період (табл. 6) і побудовано матрицю оцінювання адаптивності. Фінансовий ринок вирізнявся синхронізованою реакцією на зміни зовнішнього середовища у 2012, 2014 та 2018 рр. В інші роки досліджуваного періоду реакція була або прискореною (у 2006–2008, 2013, 2017 рр.), або ж уповільненою (у 2009–2011, 2015–2016 рр.). Зважаючи на отримані значення показника реагування та на той факт, що показник стабільності функціонування фінансового ринку України становить 0,892 (тобто має посередню стабільність), за допомогою матриці визначено адаптивність фінансового ринку та встановлено, що у 2009, 2010, 2011, 2015 та 2016 рр. фінансовий ринок мав низьку адаптивність до змін зовнішнього середовища, а в інші роки – помірну адаптивність.

Таблиця 6

Оцінка реагування фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища України за 2006–2018 рр.

Рік	Індекс змін зовнішнього середовища	Показник реагування фінансового ринку	Інтерпретація реагування (швидкість реакції)
2006	1,055	1,066	Прискорена
2007	1,075	1,262	Прискорена
2008	1,070	1,098	Прискорена
2009	0,916	0,902	Уповільнена
2010	1,073	0,926	Уповільнена
2011	1,101	0,911	Уповільнена
2012	1,100	1,008	Синхронізована
2013	1,024	1,099	Прискорена
2014	0,764	1,047	Синхронізована
2015	0,854	0,860	Уповільнена
2016	1,075	0,949	Уповільнена
2017	0,978	1,056	Прискорена
2018	1,055	0,996	Синхронізована

Для визначення наявності інтеграційної взаємодії між сегментами ринку проведено кореляційний аналіз, який допомагає виявити наявність чи відсутність синергійного ефекту. Перш за все, запропоновано визначити коефіцієнт парної кореляції між показником реагування за кожним сегментом та показником реагування по фінансовому ринку в цілому. Знаючи коефіцієнти парної кореляції між показниками реагування за сегментами та показником реагування по фінансовому ринку в цілому, можна визначити, чи приведе поєднання окремих сегментів до посилення зв'язку між ними та фінансовим ринком у цілому. Із цією метою визначено коефіцієнти множинної кореляції для встановлення залежності показника реагування по фінансовому ринку в цілому від різних комбінацій показників реагування за сегментами фінансового ринку, взятих попарно. Порівнюючи визначені коефіцієнти множинної кореляції з найбільшим з двох коефіцієнтів парної кореляції за сегментами, які увійшли до

певної комбінації, можна дійти висновку про наявність синергійного ефекту між цими сегментами, який розраховують за формулою:

$$K_{ij} = \frac{R_{ij}}{\max\{R_i; R_j\}}, \quad (5)$$

де K_{ij} – коефіцієнт синергії між секторами фінансового ринку;

R_{ij} – коефіцієнт множинної кореляції між показниками реагування за сегментами (секторами C_i та C_j) та показником реагування по фінансовому ринку в цілому;

R_i – коефіцієнт парної кореляції між показником реагування сегмента C_i та показником реагування по фінансовому ринку в цілому;

R_j – коефіцієнт парної кореляції між показниками реагування по сегменту C_j та показником реагування по фінансовому ринку в цілому.

При цьому, якщо $K_{ij} \leq 1$, то синергійний ефект між сегментами відсутній; якщо $K_{ij} > 1$, то наявний.

Встановлено, що коефіцієнт синергії досить суттєво коливається, змінюючись від 1,0003 до 1,4061. Найвищим значенням коефіцієнта синергії вирізняються кредитний ринок та ринок нерухомості, а також кредитний і валютний ринки, що свідчить про найвищий ступінь інтеграційної взаємодії між цими сегментами.

Загальний коефіцієнт синергії по фінансовому ринку дорівнює:

$$K_{1-7} = \frac{R_{1-7}}{\max\{R_1; R_2; R_3; R_4; R_5; R_6; R_7\}} = \frac{0,973}{\max\{0,799; 0,744; 0,508; 0,340; 0,329; 0,291; 0,024\}} = \frac{0,973}{0,799} = 1,218$$

Для визначення абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку запропоновано послідовність таких кроків: 1) визначити середнє значення показників реагування за сегментами ринку (з урахуванням вагомості окремих сегментів, визначеної на основі коефіцієнтів парної кореляції між показником за кожним сегментом та показником реагування по фінансовому ринку в цілому); 2) визначити безінтеграційне скориговане середнє значення показників реагування за сегментами фінансового ринку (враховуючи, що значення показників за всіма сегментами отримані, зокрема, завдяки синергії, що виникла через інтеграційну взаємодію, запропоновано скоригувати середнє значення показників на коефіцієнт загальної синергії шляхом ділення на його величину, що надасть змогу визначити орієнтовне значення показника реагування, яке могло б бути отримане на фінансовому ринку, якби йому не була притаманна інтеграційна взаємодія); 3) порівняти значення показника реагування по фінансовому ринку в цілому з інтеграційно скоригованим значенням показників реагування за сегментами (додатна величина різниці між цими показниками свідчить про наявність позитивного синергійного ефекту, а від'ємна – негативного синергійного ефекту).

Розроблений метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку ґрунтується на зіставленні фактичних (отриманих з урахуванням впливу наявного рівня інтеграційної взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування за сегментами ринку. Використання цього методу надає змогу визначити вплив інтеграційної взаємодії окремих сегментів фінансового ринку на економічну безпеку національного господарства.

На основі проведених розрахунків виявлено, що впродовж усього досліджуваного періоду (крім 2014 р.) унаслідок інтеграції отримано позитивний синергійний ефект. Наприклад, у 2018 р. фактичне значення показника реагування було меншим за 1, але на 0,239 пункти більше, ніж могло б бути, якби не наявність інтеграційної взаємодії.

Встановлено, що наявність інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку дає можливість отримувати певний синергійний ефект та визначити його величину, яка впливає на показник економічної безпеки.

Таблиця 7

Вихідні дані для встановлення взаємозв'язку між величиною синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та показником економічної безпеки національного господарства України за 2006–2018 рр.

Рік	Величина синергійного ефекту	Показник економічної безпеки
2006	0,109	0,516
2007	0,200	0,569
2008	0,124	0,431
2009	0,109	0,273
2010	0,117	0,494
2011	0,067	0,484
2012	0,190	0,447
2013	0,210	0,423
2014	-0,288	0,314
2015	0,147	0,428
2016	0,167	0,459
2017	0,242	0,479
2018	0,239	0,502

Коефіцієнт кореляції між цими показниками, визначений на основі даних табл. 7, становить 0,550, що свідчить про помітний зв'язок між величиною синергійного ефекту та показником економічної безпеки. Формула залежності має вигляд:

$$OB = 0,4269 + 0,3238 * CE, \quad (6)$$

де *OB* – показник оцінювання економічної безпеки;
CE – величина синергійного ефекту.

Цю модель залежності було перевірено на адекватність та достовірність із застосуванням критеріїв Фішера (табличне значення 4,84, розрахункове 5,76) і Стьюдента (табличне значення 2,20, розрахункові 15,14 та 2,28 для незалежного та залежного параметра відповідно). Таким чином, доведено, що фінансовому ринку притаманна інтеграційна взаємодія між сегментами, яка знаходить вияв в отриманні синергійного ефекту, від величини якого достатньою мірою залежить рівень економічної безпеки, а отже, розробка заходів її забезпечення завдяки інтеграційній взаємодії на фінансовому ринку є необхідною.

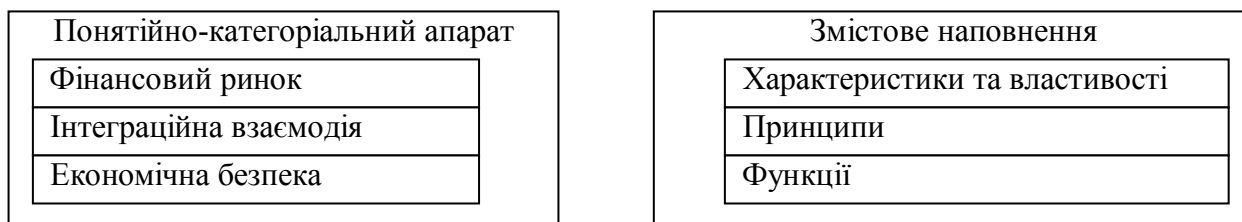
Скориставшись моделлю залежності між величиною синергійного ефекту та показником економічної безпеки, виконано прогнозування показника економічної безпеки та встановлено його прогнозний рівень. За прогнозними розрахунками, показник економічної безпеки становитиме 0,505, а її рівень лишатиметься задовільним, проте величина показника економічної безпеки зросте порівняно з 2018 р. на 0,003 пункти (на 0,6%), якщо інтеграційна взаємодія залишиться на досягнутому рівні.

Обґрунтовано, що для того, щоб забезпечити досягнення прогнозного рівня економічної безпеки за сприяння інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, необхідно розробити напрями забезпечення економічної безпеки національного господарства. Доведено необхідність створення єдиної державної стратегії економічної безпеки, а також розробки узгоджених галузевих стратегій із забезпечення фінансової безпеки тощо; удосконалення правового регулювання як одного із засобів забезпечення економічної безпеки; проведення поглибленого аналізу показників функціонування фінансового ринку з урахуванням динаміки, що дозволить оперативно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі; удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування фінансового ринку та процесу обміну інформацією між сегментами, що підтримує процес прийняття стратегічних, тактичних і оперативних рішень на різних рівнях управління сегментами та фінансовим ринком в цілому; розробки концепції фінансової безпеки України, яка б враховувала специфіку кожного сегмента фінансового ринку, тим самим посилюючи економічну безпеку країни в цілому; визначення стратегічних орієнтирів для економічно безпечного розвитку сегментів фінансового ринку та їх взаємодії.

Обґрунтовано необхідність розробки концепції забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

Запропонована концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку є стратегічним документом, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, блоку підтримки та контролю – і надає змогу з урахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрями й заходи забезпечення економічної безпеки (рис. 9).

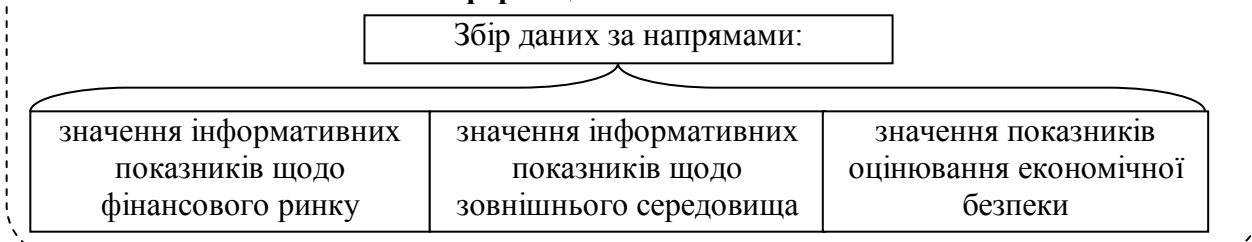
Теоретичний блок

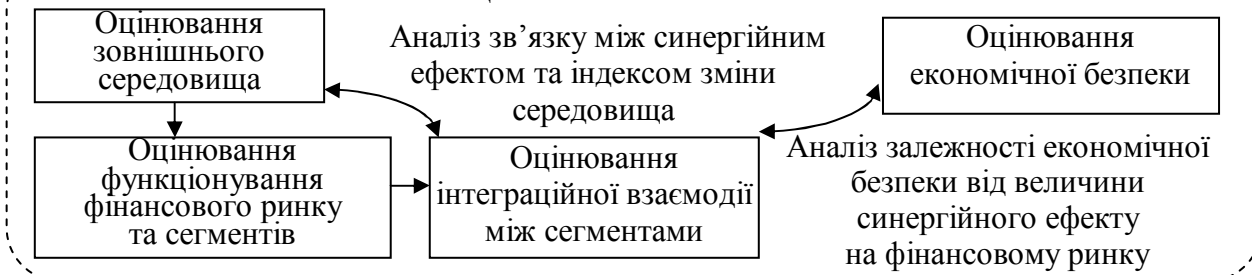
Методологічний блок

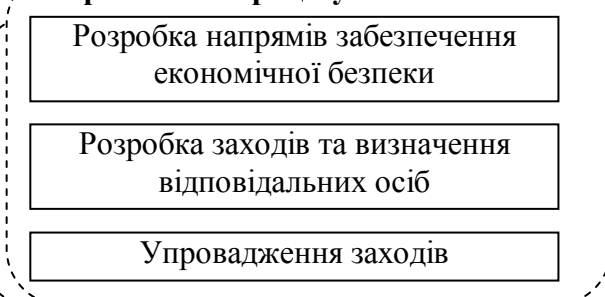
Інформаційний блок

Блок оцінювання й аналітики

Практично-процесуальний блок

Блок підтримки та контролю

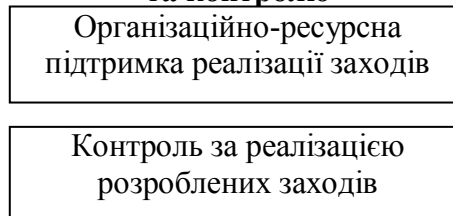

Рис. 9. Концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку (запропоновано автором)

Після розробки та затвердження концепції кожного наступного року потрібно проводити стратегічну нараду з метою оцінювання її актуальності та внесення необхідних змін. Пропоновані зміни до концепції повинні враховувати внутрішні й зовнішні обставини в країні, річні результати діяльності сегментів фінансового ринку та/або окремих напрямів розвитку фінансового ринку в цілому.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає в розробці концептуальних, теоретико-методологічних і методико-прикладних положень щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства. Отримані результати сприятимуть вирішенню актуальних проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки національного господарства з урахуванням синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, і надають змогу сформулювати такі висновки.

1. З'ясовано, що розвиток ринкових відносин у національному господарстві потребує адекватних кардинальних змін у характері управління ним та його елементом – фінансовим ринком. Встановлено, що фінансовий ринок є однією з рушійних сил розвитку національної економіки. Обґрунтовано, що розбіжності й неузгодженості у використанні ключових понять можуть бути усунені при використанні семантичних моделей. На цій основі сформовано логіко-понятійний базис дослідження фінансового ринку.

2. З урахуванням розробленого підходу до побудови логіко-понятійного базису вивчення фінансового ринку сформовано понятійно-термінологічний апарат і єдину методологічну базу проведення наукових досліджень фінансового ринку в системі національного господарства в контексті забезпечення економічної безпеки. Сутність поняття «фінансовий ринок» розкрито через визначення ринку, на якому об'єктом обміну є саме фінансові ресурси, що надає змогу встановити зв'язки між термінологічними поняттями «кошти», «цінні папери», «фінансові активи», «капітал», «інвестиції» тощо, які найточніше відображають особливості функціонування фінансового ринку.

3. За підсумками досліджень виокремлено функції фінансового ринку, сформовано їх перелік. Функції, що виконує фінансовий ринок, поділено на загальні (притаманні будь-якому ринку) та специфічні (властиві більшою мірою фінансовому ринку). Обґрунтовано, що дослідження функцій фінансового ринку передбачає їх конкретизацію щодо нього. Виділення специфічних функцій фінансового ринку надало змогу більш точно сформулювати сутність фінансового ринку, окреслити його роль у національній економіці.

4. Визначено сутність інтеграційної взаємодії на основі систематизації підходів до її тлумачення різними авторами. Запропоновано інтеграційною вважати взаємодію, яка об'єднує її учасників спільною метою, що приводить до

єдинонаправлених, спільних і злагоджених дій, які набувають системного характеру та реалізація яких зумовлює появу нової якості й цілісності, що має результатом отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, але й синергійного.

5. Розроблено підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії сегментів фінансового ринку на основі виявлення коефіцієнта синергійності, що ґрунтується на використанні кореляційно-регресійного аналізу, застосування якого в процесі реалізації блоку попереднього оцінювання, оціночно-аналітичного й оціночно-діагностичного блоків надає змогу визначити наявність синергійного ефекту не прямим розрахунком, а на основі порівняння результатів оцінювання функціонування фінансового ринку в цілому та його сегментів і надає змогу визначити, чи є взаємодія між окремими сегментами фінансового ринку інтеграційною, та в подальшому встановити її вплив на економічну безпеку національного господарства.

6. Узагальнено й систематизовано визначення поняття «економічна безпека» та її характеристики. Це надало змогу виокремити шляхом логічного узагальнення ключові характеристики економічної безпеки з їх подальшим розподілом за семантичними ознаками. До семантичних ознак економічної безпеки зараховано мету, способи її досягнення, дії та результати цих дій, за якими було розподілено змістові характеристики. Встановлено відповідність змістових характеристик економічної безпеки певним семантичним ознакам. Доведено, що ключовою характеристикою економічної безпеки можна вважати підвищення стійкості до внутрішніх і зовнішніх чинників (тобто стабільність функціонування).

7. Удосконалено послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки, що встановлює етапи її формування в певній логічній послідовності, представлена блоками інформативних показників функціонування фінансового ринку та надає змогу розрахувати показник його оцінювання, застосування якого є найбільш обґрунтованим для визначення параметрів забезпечення економічної безпеки національного господарства.

8. Обґрунтовано цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства, а саме з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення й ідентифікатори погіршення економічної безпеки, що надає змогу здійснювати оцінювання економічної безпеки та інтерпретацію її рівня. Встановлено, що впродовж усього аналізованого періоду (2006–2018 рр.) спостерігається задовільний рівень економічної безпеки національного господарства України, крім 2009 та 2014 рр., які вирізняються низьким рівнем економічної безпеки унаслідок погіршення майже за всіма показниками соціально-економічного розвитку країни. Зазначено, що зміна рівня економічної безпеки відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників, зокрема результатів функціонування фінансового ринку і його сегментів та інтеграційної взаємодії між ними.

9. Визначено методологічні засади формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища. Розроблена послідовність формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища передбачає визначення необхідної інформації для розрахунку інформативних показників, які характеризують зовнішнє середовище функціонування та відбивають характеристики фінансового ринку (його окремих сегментів), і дозволяє подати дані для оцінювання у вигляді, прийнятному для подальших розрахунків.

10. Розвинуто підхід до визначення адаптивності фінансового ринку, який представлено комбінацією елементів таких підходів: параметричного (як основа для оцінювання застосування показників, які характеризують різні параметри – аспекти функціонування); реакційного (використання в процесі оцінювання коефіцієнта, який характеризує швидкість реакції системи за певним параметром функціонування на зміну зовнішнього середовища), стабілізаційного (передбачається визначення показника, який характеризує стабільність функціонування ринку), – що надає змогу оцінити адаптивність функціонування фінансового ринку (його окремого сегмента) як критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства.

11. Побудована матриця оцінювання адаптивності фінансового ринку «реакція – стабільність», що ґрунтується на результатах багатоступеневого оцінювання функціонування окремого сегмента чи фінансового ринку в цілому, передбачає поєднання показників стабільності функціонування й реагування фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища та надає змогу, узагальнено представляючи результати оцінювання, не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища, а й встановити, наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища.

12. Запропоновано метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку, який ґрунтується на зіставленні фактичних (отриманих з урахуванням впливу наявного рівня інтеграційної взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування за сегментами ринку й надає змогу визначити вплив інтеграційної взаємодії окремих сегментів фінансового ринку на забезпечення економічної безпеки національного господарства.

13. Сформовано підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки, що ґрунтується на поєднанні як базового наслідкового підходу та елементів інших підходів і передбачає в певному змістовому контексті (у цьому випадку – кризь призму забезпечення економічної безпеки національного господарства) виявлення наслідків функціонування фінансового ринку та його сегментів, встановлення наслідків з погляду інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку.

14. Розроблено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на

фінансовому ринку, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, підтримки та контролю – і надає змогу врахувати величину синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку. Визначено напрями забезпечення економічної безпеки з урахуванням встановленого синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. Обґрунтовано необхідність створення єдиної державної стратегії економічної безпеки, в якій обов'язково повинні бути враховані як результати функціонування сегментів фінансового ринку, так і ефективність інтеграційної взаємодії між ними, що надасть змогу своєчасно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Розробка узгоджених галузевих стратегій із забезпечення фінансової безпеки та вдосконалення правового регулювання як одного із засобів забезпечення економічної безпеки на основі результатів аналізу показників функціонування фінансового ринку з урахуванням їх динаміки надасть змогу вдосконалити інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування фінансового ринку та процесу обміну інформацією між сегментами, щоб підтримувати процес прийняття стратегічних, тактичних і оперативних рішень на різних рівнях управління сегментами та фінансовим ринком у цілому й забезпечити досягнення прогнозного рівня економічної безпеки за сприяння інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в колективних монографіях

1. Баранова В. В. Фінансовий ринок у забезпеченні економічної безпеки національного господарства : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 366 с. (15,25 д. а.)
2. Баранова В. В., Глущенко В. В. Сучасні питання проблематики розвитку міжбюджетних відносин в Україні : монографія. Харків : Константа, 2006. 116 с.¹ *Особистий внесок: визначено основи диверсифікації джерел фінансування заходів із забезпечення економічної безпеки та доцільність корегування коефіцієнта вирівнювання в розрахунках обсягів трансфертів.* (5,87/3,87 д. а.)
3. Баранова В. В. Міжбюджетні відносини і суб'єкти господарювання. *Вплив фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання* : монографія / відп. ред. В. В. Глущенко. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 96–110. (1,31 д. а.)
4. Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки* : колективна монографія : у 2 т. Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С. І., 2014. Т. 2. С. 336–343.² (0,50 д. а.)

¹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

² Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

5. Баранова В. В. Фінансове забезпечення розвитку регіонів: теоретичні засади та аналіз в умовах децентралізаційних процесів. *Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів* : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, доц. В. І. Варцаби. Ужгород : Говерла, 2018. С. 24–35. (0,64 д. а.)

Монографії, розділи в колективних зарубіжних виданнях

6. Баранова В. В. Развитие банковского сегмента международного финансового рынка. *Развитие финансовых отношений в условиях становления инновационной экономики* : коллективная монография / под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. М. В. Владыка; д-ра экон. наук, проф. Т. Н. Флигинских; канд. экон. наук, доц. Ю. В. Всяких. Белгород : ИД «Белгород», 2012. С. 207–220. (0,85 д. а.)

7. Baranova V. State regulation as a mechanism of security of economic security of the state. *Transformational processes the development of economic systems in conditions of globalization: scientific bases, mechanisms, prospects* : collective monograph : in 2 vol. / ed. by M. Bezpartochnyi ; ISMA University. Riga : «Landmark» SIA, 2018. Vol. 2. P. 247–255. (0,57 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях України

8. Баранова В. В., Ляшенко В. В. Інфляція, вартість банківських ресурсів та мережа банківських філій – окремі аспекти впливу та взаємозалежності. *Економіка розвитку*. 2007. № 4. С. 64–67.³ *Особистий внесок: досліджено взаємозв'язок між інфляцією й розгалуженістю мережі банківських філій та значенням між відсотками за банківськими ресурсами й кількістю філій у банківській мережі*. (0,38/0,20 д. а.)

9. Куштим В. В., Ляшенко В. В. Динаміка розвитку банківського сегменту міжнародного фінансового ринку. *Фінанси України*. 2007. № 12. С. 96–105.⁴ *Особистий внесок: здійснено аналіз банківського сегмента фінансового ринку*. (0,50/30 д. а.)

10. Куштим В. В. Динаміка позиціювання банківського сегменту країн Європи, ринки яких є такими що розвиваються. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 3. С. 93–99.⁵ (0,4 д. а.)

11. Куштим В. В. Порівняльна оцінка структури банківського сегменту міжнародного ринку капіталів з погляду країн, які складають певну ринкову групу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2008. № 4. С. 23–26.⁶ (0,38 д. а.)

12. Куштим В. В. Загальна схема аналізу взаємних впливів між різними економічними системами. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2008. № 54 (2). Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. С. 31–35. (0,28 д. а.)

³ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

⁴ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

⁵ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

⁶ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

13. Куштим В. В. Порівняльна оцінка розвитку структури банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку. *Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон»*. 2009. № (1) 20. С. 161–164. (0,28 д. а.)

14. Куштим В. В., Ляшенко В. В. Фазовий аналіз динаміки розвитку банків. *Банківська справа*. 2011. № 2. С. 83–94.⁷ *Особистий внесок: проаналізовано показники банківського сегмента фінансового ринку та їх динаміку*. (0,50/0,31 д. а.)

15. Жихор О. Б., Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1. С. 71–77.⁸ *Особистий внесок: проаналізовано результати впливу загроз на економічну безпеку національного господарства*. (0,76/0,55 д. а.)

16. Баранова В. В. Методологія аналізу функціонування банківського сегменту економіки з погляду оцінки економічної безпеки народного господарства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 4. С. 137–142. (0,69 д. а.)

17. Баранова В. В. Ефективність страхового ринку як складова оцінки економічної безпеки народного господарства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 5 (05). С. 149–153. (0,51 д. а.)

18. Баранова В. В. Фінансово-економічна безпека у забезпеченні економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 14. Ч. I. С. 206–209.⁹ (0,55 д. а.)

19. Баранова В. В. Теоретичні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 12. Ч. I. С. 194–197.¹⁰ (0,57 д. а.)

20. Баранова В. В. Логіко-понятійний базис дослідження фінансового ринку як складової ланки фінансової економічної системи. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13 (1). С. 250–253. (0,44 д. а.)

21. Баранова В. В. Ідентифікація інтеграційної взаємодії між секторами фінансового ринку в межах національної економіки: методологічний аспект. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 286–292. (0,63 д. а.)

22. Баранова В. В. Теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку як фактору впливу на економічну безпеку національного господарства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 2-1 (45). С. 149–154.¹¹ (0,64 д. а.)

⁷ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

⁸ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

⁹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Index Copernicus (ICV 2015: 32.42).

¹⁰ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Index Copernicus (ICV 2015: 32.42).

¹¹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Index Copernicus (ICV 2015: 32.42).

23. Баранова В. В. Підходи до визначення адаптивності фінансового ринку до змін функціонування національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 237–240. (0,47 д. а.)

24. Баранова В. В. Методична база оцінювання функціонування фінансового ринку в умовах розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27 (1). С. 187–193. (0,65 д. а.)

25. Баранова В. В. Фінансовий ринок та його функції в національному господарстві. *Вісник Одеського національного університету імені В. І. Мечникова*. 2018. Т. 23. Вип. 6 (71). С. 210–215. (0,66 д. а.)

26. Баранова В. В. Підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 17 (1). С. 186–190.¹² (0,72 д. а.)

27. Баранова В. В. Концепція забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 19 (2). С. 180–185.¹³ (0,65 д. а.)

28. Баранова В. В. Сутність економічної безпеки національного господарства та її характеристики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 21 (2). С. 147–152.¹⁴ (0,85 д. а.)

29. Баранова В. В. Ризики валютного ринку в оцінці економічної безпеки народного господарства (дані вейвлет аналізу). *Вісник Одеського національного університету*. 2019. Т. 24. Вип. 1 (7). С. 137–141. (0,62 д. а.)

Статті в зарубіжних виданнях

30. Baranova V. V., Lyashenko V. V. Comparative Aspects of Dynamics of Separate Indications of Bank Sectors of Economy of European Countries. *Economic potential and perspectives of Europe, Russia and CIS states* / ed. by S. Stark. Stuttgart, ORT Publishing, 2012. P. 284–299.¹⁵ *Особистий внесок: проведено порівняльний аналіз показників банківських секторів економік європейських країн.* (1,00/0,50 д. а.)

31. Baranova V. Comparative Aspects of Indications of Bank Sector. *Promising problems of economics and management* : collection of scientific articles. Montreal, Canada : Publishing house «BREEZE», 2015. P. 174–176.¹⁶ (0,26 д. а.)

¹² Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

¹³ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

¹⁴ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Index Copernicus (ICV 2015: 32.42)*.

¹⁵ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*.

¹⁶ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar, відправлено в Національну бібліотеку і архів Канади (Library and Archives Canada) та Національну бібліотеку і архів Квебека (Bibliothèque et Archives nationales du Québec)*.

32. Lyashenko V., Matarneh R., Baranova V., Deineko Z. V. Hurst Exponent as a Part of Wavelet Decomposition Coefficients to Measure Long-term Memory Time Series Based on Multiresolution Analysis. *American Journal of Systems and Software*. 2016. Vol. 4. № 2. P. 51–56. DOI: 10.12691/ajss-4-2-4.¹⁷ *Особистий внесок: розглянуто властивості деталізації коефіцієнтів вейвлет-аналізу на фінансовому ринку. (0,53/0,13 д. а.)*

33. Baranova V., Kots H., Matarneh R., Lyashenko V. Stochastic Frontier Analysis as a Tool for Evaluating the Effectiveness of Banks Lending To the Real Economic Sectors in Ukraine. *Account and Financial Management Journal*. 2016. Vol. 1. Issue 8. Dec. P. 487–496. DOI: 10.18535/afmj/v1i8.02.¹⁸ *Особистий внесок: досліджено ефективність банківського кредитування реального сектору економіки України від збалансованої системи депозитів-позик за допомогою стохастичного аналізу. (0,65/0,17 д. а.)*

Матеріали конференцій

34. Куштим В. В. Розвиток банківського сегменту міжнародного ринку капіталів. *Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 жовтня 2008 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 124–127. (0,18 д. а.)

35. Куштим В. В. Аналіз позиціювання банківського сегменту країн Європи, ринки яких є такими, що розвиваються. *Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2008»* : труди VI-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–5 грудня 2008 р.). Харків : НТУ «ХПІ», 2008. С. 72–73. (0,10 д. а.)

36. Куштим В. В. Порівняльні аспекти розвитку банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку. *Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 19–20 лютого 2009 р.) : у 2 ч. / відп. ред. Р. В. Шинкаренко. Полтава : ПолтНТУ, 2009. Ч. II. С. 70–72. (0,11 д. а.)

37. Куштим В. В. Взаємозалежність вартості банківських ресурсів та розвитку мережі банківських філій. *Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку* : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 30–31 березня 2012 р.). Дніпропетровськ : Інновація, 2012. С. 25–27. (0,13 д. а.)

38. Куштим В. В. Вплив інфляції на розвиток вітчизняної мережі банківських філій. *Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль – м. Чортків, 26–27 квітня 2012 р.). Чортків : Чортків. ін-т підприємництва і бізнесу Терноп. нац. екон. ун-ту, 2012. С. 451–453. (0,20 д. а.)

39. Баранова В. В. Фінансова безпека суб'єктів небанківської сфери. *Правове регулювання економічної безпеки України в умовах євроінтеграції* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лютого 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2013. С. 65–68. (0,20 д. а.)

¹⁷ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE).

¹⁸ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: Google Scholar.

40. Баранова В. В. Безпека небанківського фінансового сектора та її місце у безпеці фінансової системи держави. *Актуальні питання фінансової безпеки держави* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 21 лютого 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Ніканова, 2014. С. 50–53. (0,23 д. а.)

41. Калантарідіс К., Жихор О. Б., Баранова В. В. Корупція – реальна загроза національній безпеці України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 вересня 2014 р.) / ХІБС УБС НБУ (м. Київ). URL: http://kbi.karazin.ua/naukova-diyalnist/mizhnarodni-naukovi-konferencii/mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenciya-finansovo-kreditna-diyalnist-problemi-teorii-ta-praktiki/Osobistiy_vnesok:_proanalizovano_naslidki_korupcii_v_Ukraini. (0,19/0,1 д. а.)

42. Баранова В. В. Банківський сектор економіки як об'єкт аналізу загального фінансового ринку. *Актуальні проблеми економіки та фінансів* : III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, Санкт-Петербург, Відень, 31 серпня 2015 р.). Київ ; Санкт-Петербург ; Відень, 2015. С. 10–12.¹⁹ (0,16 д. а.)

43. Baranova V., Deineko Z., Zeleniy O., Lyashenko V. Stochastic Frontier Analysis and Wavelet Ideology in the Study of Emergence of Threats in the Financial Markets. *Problems of Infocommunications. Science and Technology «PIC S&T'2019»* : International Scientific-Practical Conference (Ukraine, Kyiv, 08–11 October 2019). Kyiv, 2019. P. 341–344.²⁰ *Особистий внесок: досліджено ймовірність виникнення загроз на фінансовому ринку.* (0,44/0,15 д. а.)

Прізвище Баранова змінено на Куштим на підставі свідоцтва про шлюб (серія 1-ВЛ № 075901 від 27.10.2007).

Прізвище Куштим змінено на Баранова на підставі рішення Ленінського районного суду м. Харкова про розірвання шлюбу від 26.10.2012.

АНОТАЦІЯ

Баранова В. В. Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні економічної безпеки національного господарства: методологія, організація та практика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2020.

Дисертацію присвячено вирішенню важливої науково-прикладної проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням теоретико-методологічних засад і розробкою практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Запропоновано підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку. У межах вивчення функцій фінансового ринку сформовано

¹⁹ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *Google Scholar*.

²⁰ Включено до міжнародних каталогів наукових видань, бібліографічних та наукометричних баз даних: *SCOPUS* та *IEEE Xplore Digital Library* <https://ieeexplore.ieee.org/document/9061222>.

їх перелік, виокремлено загальні та специфічні функції фінансового ринку. Розроблено підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії, цільовий аспект якого передбачає дослідження її мети та підпорядкованих їй принципів і функцій взаємодії. Сформовано підхід до оцінювання економічної безпеки, який ґрунтується на показниках економічного й соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення та ідентифікатори погіршення ситуації, що надає змогу здійснювати інтерпретацію рівня економічної безпеки. На основі значень узагальненого показника оцінювання функціонування фінансового ринку та змін індексу зовнішнього середовища розраховано показники реагування цього ринку на зміну зовнішнього середовища за досліджуваний період та побудовано матрицю оцінювання адаптивності. Розроблено послідовність визначення абсолютної величини синергійного ефекту на фінансовому ринку. Запропоновано концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, підтримки та контролю – і надає змогу визначити найбільш доцільні напрями та заходи забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: національне господарство, інтеграційна взаємодія, фінансовий ринок, економічна безпека, сегмент, зовнішнє середовище, показники економічного розвитку.

АННОТАЦІЯ

Баранова В. В. Интеграционное взаимодействие на финансовом рынке в обеспечении экономической безопасности национального хозяйства: методология, организация и практика. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2020.

Диссертация посвящена решению важной научно-прикладной проблемы, связанной с обоснованием теоретико-методологических основ и разработкой практических рекомендаций по выявлению интеграционного взаимодействия на финансовом рынке и его влияния на обеспечение экономической безопасности национального хозяйства.

Разработан подход к построению логико-понятийного базиса изучения рынка, целью которого является формирование семантической модели области исследования на основе первичных, базовых и производных понятий финансового рынка. Сформирован перечень функций, которые выполняет финансовый рынок, в рамках которого выделены общие с конкретизацией их содержания по отношению к нему, а также специфические, что позволило более точно определить сущность финансового рынка, его роль в национальной экономике. Разработан подход к идентификации интеграционного

взаимодействия, целевой аспект которого предполагает исследование цели, принципов и функций взаимодействия. Предложен подход к оценке экономической безопасности с позиции ее обеспечения с использованием показателей экономического и социального развития страны. Доказано, что изменение уровня экономической безопасности происходит под влиянием целого ряда различных факторов, одним из которых является функционирование финансового рынка и его сегментов. На основе значений обобщенного показателя оценки функционирования финансового рынка и изменений индекса внешней среды рассчитаны показатели реагирования данного рынка на изменение внешней среды за исследуемый период и построена матрица оценки адаптивности. Разработана последовательность определения абсолютной величины синергического эффекта на финансовом рынке с помощью метода, основанного на сопоставлении фактических (полученных с учетом влияния имеющегося уровня интеграционного взаимодействия) и условных (безинтеграционных, полученных при нивелировании влияния интеграционного взаимодействия) средних значений показателей реагирования по сегментам рынка. Использование данного метода позволило определить влияние интеграционного взаимодействия отдельных сегментов финансового рынка на экономическую безопасность национального хозяйства. Предложена концепция обеспечения экономической безопасности национального хозяйства с учетом интеграционного взаимодействия на финансовом рынке, что позволяет, принимая во внимание величину синергического эффекта от интеграционного взаимодействия между сегментами финансового рынка, определить наиболее целесообразные направления и меры обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: национальное хозяйство, интеграционное взаимодействие, финансовый рынок, экономическая безопасность, сегмент, внешняя среда, показатели экономического развития.

SUMMARY

Baranova V. V. Integration interaction in the financial market in ensuring the economic security of the national economy: methodology, organization and practice. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Classic Private University, Zaporizhia, 2020.

The dissertation is devoted to solving an important scientific and applied problem related to the substantiation of theoretical and methodological principles and the development of practical recommendations for identifying integration interaction in the financial market and its impact on economic security of the national economy.

An approach to building a logical and conceptual basis of financial market research has been developed, which aims to form a semantic model of research on the basis of primary, basic and derivative concepts of the financial market, and considering its complicated and multifaceted nature conceptual terminology and a

single methodological basis conducting financial market research have been developed. An approach to the identification of integration interaction has been developed, the target aspect of which involves the study of its purpose and subordinate principles and functions of interaction. The differential aspect of identification involves establishing the correspondence of the form and type of interaction, while the functional aspect involves the establishment of its methods, techniques and tools to achieve a synergistic effect as a result of the interaction. The use of the target approach is substantiated, based on the consistency of goals and indicators that reflect the achievement of these goals. An approach to assessing economic security has been developed, which is based on the principle of assessing economic security from the standpoint of its provision using indicators of economic and social development of the country, divided into identifiers of improvement and deterioration, which allows by calculating coefficients assessments to interpret the level of economic security. The sequence of determining the absolute value of the synergy effect in the financial market is developed. It is based on the application of the method based on the comparison of actual (obtained taking into account the impact of the existing level of integration interaction) and conditional (non-integration, obtained by leveling the impact of integration interaction) market segments. The use of this method allowed to determine the impact of the integration of certain segments of the financial market on the economic security of the national economy. The proposed concept of ensuring the economic security of the national economy taking into account the integration interaction in the financial market, based on a combination of theoretical methodological and information blocks, evaluation and analysis unit, practical-procedural unit and support and control unit, and taking into account the synergy effect of integration interaction between the segments of the financial market allows to determine the most appropriate areas and measures to ensure economic security.

Key words: national economy, integration interaction, financial market, economic security, segment, external environment, indicators of economic development.

БАРАНОВА ВАЛЕРІЯ ВАДИМІВНА

**ІНТЕГРАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА:
МЕТОДОЛОГІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАКТИКА**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 24.09.2020.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.

Умовн.-друк. арк. 1,8. Обл.-вид. арк. 1,8. Наклад 150 пр. Зам. № 20-2020/21АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3321 від 25.11.2008